

811.124(038)
G 97

DICTIONAR

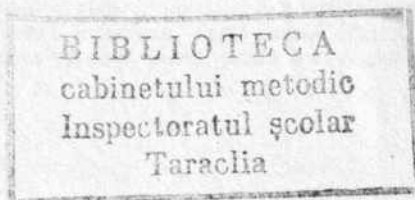
LATIN
ROMÂN

DICTIONAR LATIN-ROMÂN

Ediția a III-a

GH. GUȚU

CUVÎNT ÎNAINTE

Dicționarul latin-român pe care îl publicăm este un dicționar uzual al limbii latine din epoca clasică. El cuprinde, pe lângă aceasta, și materialul lexical al operelor scriitorilor din perioada următoare cam pînă pe la jumătatea secolului al II-lea al erei noastre, cu excepția cuvintelor care aparțin unor domenii speciale: medicină, științele naturii, agronomie ș.a.

În alcătuirea lui am urmărit să punem la dispoziția celor interesați un instrument de lucru practic, care să le permită să găsească repede cuvîntul necunoscut și să-i stabilească înțelesul cel mai potrivit în context. Ne-am folosit pentru aceasta atît de dicționarele latine mari (Forcellini, Freund, Georges, Quicherat, Gaffiot, Benoist și Goelzer), cît și de dicționare de școală reputeate (Menge, Stowasser, Heinichen, Blase și Reeb, Rigutini, dicționarul prescurtat al lui Gaffiot, cel mic al lui Georges), acestea din urmă mai ales pentru sistematizarea sensurilor și alegerea exemplelor. Firește, nu am neglijat nici dicționarele latine apărute la noi și le-am folosit ori de cîte ori ni s-a părut necesar.

Efortul nostru principal s-a îndreptat spre concentrarea și sistematizarea cît mai logică a sensurilor, în special la verbe — sursă principală a confuziilor în traducere —. La aceasta am fost determinați de convingerea, rezultată din experiență, că prea multe diviziuni în cuprinsul unui articol nu ajută la cuprinderea sensurilor și la înțelegerea raporturilor dintre ele, cît și de limitele fixate dicționarului nostru. De aceea, am redus aceste sensuri la cît socotim că este necesar și ne-am străduit să le organizăm astfel încît să fie simple ca un tot coerent. Am însoțit, pe cît necesitatea ne-a impus și spațiul ne-a îngăduit, traducerea unui cuvînt cu exemple ilustrative care ne permit să stabilim domeniul căruia cuvîntul îi aparține, limitele în care se poate folosi, să cunoaștem regimul său și îmbinările frazeologice mai obișnuite. În traducerea exemplelor, deseori s-au folosit, în scopul îmbogățirii și nuanțării sensurilor de bază, sinonime care nu apar în definiție.

În ordinduirea sensurilor am urmat criteriul etimologic care este și cel logic, căci numai așa ele se pot ordona și ierarhiza, numai așa se poate vedea rațiunea derivării lor și a raporturilor dintre ele. Nu ne-am abătut de la acest principiu, decît atunci cînd sensul primitiv nu mai apare în latina clasică. Acolo unde nu sensul primitiv e cel

mai folosit, deși e trecut sub numărul 1., ca să evităm confuzia, l-am notat ca rar, notînd ca frecvent (abreviat: frecv.) sensul de mai mare circulație.

Dicționarul cuprinde lămuriri suficiente privitoare la termenii care se referă la cultura materială sau la instituțiile politice, sociale, religioase, militare etc. romane. Nu lipsesc lămuriri privitoare la mitologia greco-romană. La numele proprii am fost nevoiți să facem o alegere mai severă și să restringem explicațiile la strictul necesar. Sub același cuvînt-titlu trecem și derivatele lui, separînd prin bară dublă (//) categoria gramaticală deosebită căreia îi aparțin.

Ca să putem cuprinde cît mai mult în cît mai puțin spațiu, pe lângă abfevierile obișnuite, am folosit și altele, uzitate în multe lucrări lexicografice, mai ales în dicționarele de școală sau în vocabularele manualelor școlare, și anume:

a) Adăugînd după un verb semnul (I) sau (IV), arătăm că verbul este de conjugarea I sau a IV-a și că formele lui de bază sînt cu totul regulate. De exemplu: *cantō* (I) înseamnă că verbul este de conjugarea I și formele lui de bază sînt *cantō, āre, āvi, ātum*; *audiō* (IV) înseamnă că verbul este de conjugarea a IV-a și formele lui de bază sînt: *audiō, īre, īvi (īi), ītum*.

Dacă formele de bază sînt altele, le indicăm pe fiecare în parte. La verbele de conjugarea a II-a și a III-a, unde se întîlnesc situații felurite, dăm toate formele de bază;

b) adăugînd după un adjectiv cifra (3), notăm că el este un adjectiv cu trei terminații, în *us, a, um* de declinarea I și a II-a. De exemplu: *longus* (3) înseamnă *longus, longa, longum*; adăugînd după un adjectiv cifra (2), notăm că este un adjectiv cu două terminații de declinarea a III-a. De exemplu: *dulcis* (2) înseamnă *dulcis, e*; adăugînd după un adjectiv cifra (1) — înainte de terminația genitivului — notăm că este adjectiv cu o singură terminație (de declinarea a III-a). De exemplu: *audax* (1), *ācis* înseamnă *audax, ācis*;

c) notînd numai cantitatea vocalelor lungi, cu semnul obișnuit (*ā, ē, ī*), înseamnă că vocalele care nu au notată cantitatea sînt vocale scurte prin natura lor.

ABREVIERI

<i>abl.</i>	'ablativ	<i>impers.</i>	impersonal
<i>abs.</i>	absolut	<i>impf.</i>	imperfect
<i>abstr.</i>	(sens) abstract	<i>ind.</i>	indicativ
<i>ac.</i>	acuzativ	<i>indecl.</i>	indeclinabil
<i>act.</i>	(sens) activ	<i>indir.</i>	(propoziție) indi- rectă
<i>adj.</i>	adjectiv	<i>inf.</i>	infinitiv
<i>adv.</i>	adverb	<i>instr.</i>	instrumental
<i>agr.</i>	în agricultură	<i>interj.</i>	interjecție
<i>arh.</i>	termen arhaic	<i>interog.</i>	(propoziție) intero- gativă
<i>astr.</i>	în astrologie	<i>jur.</i>	termen juridic
<i>bot.</i>	în botanică	<i>lit.</i>	în literatură
<i>comp.</i>	(gradul) comparativ	<i>lit.</i>	substantiv de gen masculin
<i>concr.</i>	(sens) concret	<i>m.</i>	în marină
<i>conj.</i>	conjuncție	<i>med.</i>	în medicină
<i>conjct.</i>	modul conjunctiv	<i>mil.</i>	termen militar
<i>coord.</i>	(propoziție) coordo- nată	<i>m.m.c.pf.</i>	mai mult ca perfect
<i>in corel.</i>	în corelație	<i>n.</i>	substantiv de gen neutru
<i>dat.</i>	dativ	<i>nehot.</i>	(pronume) nehotărît
<i>def.</i>	defectiv	<i>nom.</i>	nominativ
<i>dem.</i>	demonstrativ	<i>num.</i>	numeral
<i>dep.</i>	deponent	<i>oc.</i>	ocazional
<i>dim.</i>	diminutiv	<i>ord.</i>	ordinal
<i>dir.</i>	(propoziție) directă	<i>pas.</i>	pasiv
<i>euf.</i>	eufemism	<i>peior.</i>	peiorativ
<i>ex.</i>	exemplu	<i>poet.</i>	termen poetic
<i>expr.</i>	expresie	<i>pos.</i>	posesiv
<i>f.</i>	substantiv de gen feminin	<i>pl.</i>	plural
<i>fig.</i>	(sens) figurat	<i>pf.</i>	perfect
<i>filoz.</i>	în filozofie	<i>p.pf.</i>	participiu perfect pasiv
<i>frec.</i>	frecvent	<i>p.pr.</i>	participiu prezent
<i>genit.</i>	cazul genitiv	<i>pred.</i>	predicativ
<i>geogr.</i>	în geografie	<i>prez.</i>	prezent
<i>gr.</i>	grec(esc)		
<i>gram.</i>	gramatică		
<i>imper.</i>	imperativ		

ABREVIERI

prep. prepoziție
pron. pronume
prop. propoziție
rel. termen religios
refl. reflexiv
relat. relativ
ret. în retorică
semi-dep. semideponent
sg. singular
spec. (sens) special

subinț. subînțeles
subst. substantivat
superl. superlativ
tehn. termen tehnic
v. vezi
vb. verb
vi. verb intransitiv
viii. viitor
voc. vocativ
vt. verb tranzitiv

SEMNE

- (1) adjectiv cu o singură terminație.
(2) adjectiv cu două terminații
(3) adjectiv cu trei terminații
(I) verb de conjugarea I
(IV) verb de conjugarea a IV-a
~ (tilda) în exemplele ilustrative înlocuiește de regulă cuvântul-titlu, în cazul verbelor înlocuiește însă forma de infinitiv.
- // (bara oblică dublă) separă cuvinte aparținând diferitelor categorii gramaticale, dar tratate în cadrul aceluiași articol pe considerentul derivării lor din cuvântul-bază.
- = (semnul egal) indică echivalența.
+ (semnul plus) se citește „urmat de“.
[ ] (parantezele drepte) închid indicații suplimentare asupra unor neregularități gramaticale, desinențe speciale etc. privind cuvântul-titlu. De exemplu:
dea, ae f. [dat. pl. deăbus] zeiță.
- ( ) (parantezele rotunde) închid:
a) explicațiile românești (cu litere cursive) la cuvântul definit. *De exemplu: dithyrambus, i m. ditiramb (cîntec liric în onoarea unui zeu sau a unui erou).*
b) completările la definiție (cu aceleași caractere ca traduceriile). *De exemplu: dădîscō ere, dedicî vt. a uita (cele învățate)... sau dăgō, ere vt. a-și petrece viața (timpul, bătrînețea)...*
c) variante la definiție. *De exemplu: pharetrātus (3) adj. cu (purtînd) tolbă.*
d) abrevierile și indicațiile de domeniu.

A

A (in prescurtări) **1.** = Aulus (prenume). **2. a.u.c.** = ab urbe condita de la întemeierea Romei. **3. a.d.** = ante diem înainte de ziua de. **4.** = ab-solvo achit.

a¹ (ah) interj. ah! vail

a², ab, abs prep. (cu abl.)
1. (sens spațial) **1. a)** (arătînd punctul de plecare al unei acțiuni, după verbe de mișcare) de la, din: venire a theatro a veni de la teatru, discedere a Gergovia a pleca de la G., ab Urbe proficisci a pleca din Roma; **b)** (originea, începutul) de la, din: initium capit a flumine Rhodano își ia începutul (pornește) de la fluviul Ron; **c)** (proveniența) de la: Cicero litteras a Caesare accipit C. primește o scrisoare de la Cezar. **2.** (autorul acțiunii, după verbe pasive sau intransitive) de, de către: laudatus est a magistro a fost lăudat de către profesor. **3.** (motivul) de, din cauza: ferox ab re bene gesta trufaș din cauza faptelor sale de vitejie, inops urbs ab obsidione orașul sărac de pe urma asediului. **4.** (arătînd partea din care se privește ceva) dinspre, din partea, de la: erat a septentrionibus collis era o colină dinspre miazănoapte, cecidere ab Romanis ducenti

equites din partea romanilor căzură 200 de călăreți, a tergo din spate, a fronte din față, a laeva de la stînga. **5.** (arătînd o determinare mai apropiată) în privința: firmus ab equitatu puternic în privința cavaleriei, laborare a re frumentaria a suferi în privința aprovizionării cu grîu. **6.** (felul activității) însărcinat cu: Narcissus ab epistulis N. (însărcinat) cu corespondența, Pallas a rationibus P. (însărcinat) cu contabilitatea. **7. a)** (arătînd depărtarea, distanța) de, la o distanță de: procul a patria departe de patrie, campus est ab oppido circiter milia passuum decem cîmpul se află cam la o distanță de zece mii de pași de cetate. **b)** (distanța într-o înșiruire) după: heros ab Achille secundus al doilea erou după Ahile. **c)** (separarea) de: Gallos ab Aquitanis Garumna flumen dividit pe gali îi desparte de acvitani riul G., Italia ab hostibus defendere a apăra Italia de dușmani.
II. (sens temporal) **1.** (arătînd momentul de cînd durează o acțiune) de, din, de la: a mane ad vesperum de dimineață pînă seara, a puero de copil, a pueritia din copilărie, ab initio de la început, ab urbe